

ЕКОНОМІКА

УДК: 338.484; DOI: 10.31388/2519-884X-2022-45-49-54

*Пристемський О. С., д.е.н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет
e-mail: pristemskiyaleksandr@gmail.com*

БЕЗПЕЧНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

***Анотація:** У статті розглянуто туристичну індустрію України та її безпечний інноваційний розвиток. Визначені основні потенціали на яких вона базується. Визначено роль туристично-рекреаційної дестинації щодо інвестиційно-інноваційної кластеризації регіонів України для розвитку туристичної галузі. Обумовлена значущість використання структури регіональної туристично-рекреаційної сфери як місцевої географічно-територіальної одиниці. Розвиток ринку безпечної інноваційної індустрії туристичних послуг з урахуванням поляризаційних аспектів регіональної туристичної системи характеризується наявністю двох паралельно взаємопов'язаних тенденцій. Досліджено методологію просторової поляризації регіональної туристичної системи, яка передбачає конвергенцію інфраструктурного простору туристичних послуг, формування інноваційного ядра, мінімізацію прояву деструктивних факторів, збалансування інтересів регіонів та країни в цілому. Визначені якісні критерії, що сприяють комплексному впливу на багатofункціональну та багатоканальну систему показників фінансового аналізу, планування та прогнозування комерційних доходів, витрат на придбання матеріальних оборотних активів, обсягів залучення та використання фінансових ресурсів, сприяють активізації інвестиційного середовища у сферу туризму в Україні. Проведено дослідження для виявлення сутності туристичної інфраструктури, яка дає можливість визначити базові складові.*

***Ключові слова:** інноваційний розвиток, туристична індустрія, кластеризація, послуги, фінансові ресурси.*

JEL code classification: H11, H40, H53, L83, O15

*Prystemskiy O. S., D.Sc., Associate Professor
Kherson State Agrarian and Economic University
e-mail: pristemskiyaleksandr@gmail.com*

SAFE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY IN UKRAINE

***Abstract.** The article considers the tourism industry of Ukraine and its safe innovative development. The main potentials on which it is based are identified. The role of tourist and recreational destination in terms of investment and innovation clustering of the regions of Ukraine for the development of the tourism industry is determined. Due to the importance of using the structure of the regional tourist and recreational sphere as a local geographical and territorial unit. The development of the market of safe innovative industry of tourist services taking into account the polarization aspects of the regional tourist system is characterized by the presence of two interrelated trends. The methodology of spatial polarization of the regional tourist system, which provides for the convergence of the infrastructural space of tourist services, the formation of an innovative core, minimizing the manifestation of destructive factors, balancing the interests of regions and the country as a whole. Qualitative criteria have been identified that contribute to the complex impact on the multifunctional and multichannel system of indicators of financial analysis, planning and forecasting of commercial income, costs of acquisition of tangible current assets, attraction and use of financial resources, promote investment environment in tourism in Ukraine. A study was conducted to identify the essence of the tourist infrastructure, which makes it possible to determine the basic components.*

***Keywords:** innovative development, tourism industry, clustering, services, financial resources.*

Постановка проблеми. Туристична індустрія держави та її розвиток базується на

потенціалах конкретних територій таких як просторовий, ресурсний, виробничий та споживчий. Зростання безпечного інноваційного розвитку туристичної індустрії та активізація регіональної туристичної системи, що є головним каталізатором підйому соціально-економічних процесів у світі, можливе за сприятливих умов та належних важелів державної підтримки територій. При цьому масштаби, динамізм, неоднорідність розвитку туристичного ринку та транснаціоналізація туристичної діяльності в країнах-лідерах є переважно елітарними і мають значний вплив на туризм в країнах периферії. Це призводить до нерівномірності туристичного попиту в потенційно ідентичних туристичних дестинаціях, а різноманітний вплив туризму на соціально-економічний розвиток держав призводить до трансформаційних зрушень поляризованої регіональної системи туристичного ринку. Інтегрувати міжнародні туристичні процеси та ефективну конкуренцію на туристичному ринку можна лише на основі використання всіх можливостей регіонів, ресурсів суб'єктів певної економічної діяльності та просторової інфраструктури туризму, що значною мірою залежить від доктрини розвитку держави. та цільові регіональні програми, що генерують інноваційний потенціал з високим рівнем техніко-технологічного складу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туристичної індустрії є актуальними й активно досліджуються вітчизняними та закордонними вченими. Зокрема, серед них варто відзначити таких науковців: Буторіна В., Гришова І., Дружиніна В. В., Єрко І., Залуніна О., Забокрицька М., Ключкович Н., Кошова Б. Особливості безпечного інноваційного розвитку туристичної індустрії розглядалися в працях Андрющенка А., Бойко В., Грановської В., Кучеренко В., Макухи С., Морозової Г., Ніколюк О., Рябоконт В., Рарок Л., Серьогіної-Берестовської О., Ткачук В., Трусової Н., а також закордонних вчених: G. Butnaru, J. Chen, H. Fu, J. Guan, A. Haller, J. Jeong, H. Li, G. Quaranta, A. Trukhachev, J. Xu, T. Zhang та ін.

Формулювання цілей статті. Розглянути комплекс теоретико-методичних засад безпечного інноваційного розвитку туристичної індустрії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Галузь туристичних послуг є важливою галуззю економіки, інвестиційний розвиток якої є засобом отримання валютних надходжень, зайнятості, збільшення платіжного балансу та ВВП країни, диверсифікації економіки, підвищення прибутковості цієї галузі та добробуту нації. Поєднання економічних, соціальних і культурних аспектів розвитку туристичних послуг має невичерпний потенціал для прогресу щодо ефекту взаємодії інших галузей економіки, зумовлюючи прискорення обігу капіталу між країнами, відіграючи важливу роль у створенні інфраструктури для міжнародного туризму, особливо транспорт, готельно-ресторанний бізнес, торгівля, зв'язок, інформаційно-комунікаційний сектор, будівництво, сільське господарство, харчова промисловість, виробництво широкого асортименту непродовольчих товарів тощо [2].

Для багатьох країн туризм є першоджерелом для отримання доходів, забезпечення зайнятості населення, розвитку інфраструктури та зростання приватного сектору. В умовах сьогодення розвиток туристичної галузі особливо заохочується серед країн третього світу, тоді як інші форми економічного зростання, такі як виробництво чи експорт природних ресурсів не мають комерційної життєздатності [3,4]. Сучасний досвід подорожей безпечним, комфортним та приємним для потенційного мандрівника стає можливим завдяки професійним послугам, які надаються туристичними агенціями та туроператорами, маркетинговим комунікаціям туристичних бюро, передовим технологіям [5].

Відсутність ділового постійного партнерства між власниками готелів, баз відпочинку, перевізників та туроператорів, що має місце у закордонних учасників ринку туристичного бізнесу в Україні відсутні «гуртові» знижки вартості запропонованих послуг, що в кінцевому результаті не сприяє поліпшенню сервісу в цілому. Україна має не значну кількість готелів, які здатні

приймати туристів та забезпечувати сервіс відповідно до кількості зазначених у рекламі «зірок». Загалом, туристична галузь України не має розвитку туристичної індустрії, як потужні учасники цього ринку сусідніх держав [6].

В загальнодержавному масштабі важко переоцінити роль туристично-рекреаційної дестинації щодо інвестиційно-інноваційної кластеризації регіонів України для розвитку туристичної галузі, враховуючи об'єктивність впливу історичних, географічних, культурні, економічні, політичні, соціальні та інші перспективи. Сфера туризму являє собою міжгалузевий господарський комплекс регіонів, що спеціалізується на виробництві та реалізації якісного туристичного продукту (послуг) суб'єктів туристичної діяльності, здатного задовольнити специфічний попит туристів, через систему взаємодії антропогенних рекреаційних потреб та рекреаційні можливості історико-культурного та природного потенціалу території. Надзвичайно складним утворенням є дестинація, оскільки її функціонування є результатом взаємодії приватних компаній з різними секторами туризму та суміжними ринками, представленими переважно малим та середнім бізнесом.

Вся система контролюється або може контролюватися місцевими органами влади безпосередньо або через публічно створені маркетингові організації. Справді, складність туристичного попиту та комбінація туристичного продукту є причиною того, чому окремі підприємства, навіть великі у виробництві та збуті, не можуть контролювати туристичні потоки до місця призначення. Вони можуть бути узгоджені лише за умови узгодженості суб'єктів туристичного ринку дестинації, між ними може виникнути конфлікт інтересів. Гравці місцевого ринку туристичних послуг, іноді навіть конкуруючи один з одним, змушені діяти спільно в плані залучення туристів і задоволення споживчого попиту. Лише в кооперації народилася конкурентоспроможність території, адже якщо якість продукту певної групи суб'єктів ринку падає, то падає і привабливість дестинації в цілому.

Слід зазначити, що інтеграційний набір різноманітних туристичних проєктів для створення об'єктів дозвілля та розваг, розвитку місцевого транспорту та зв'язку, формування туристичної інфраструктури та переважно регіональних туристично-рекреаційних дестинацій має адміністративні межі, привабливі для тимчасового проживання. З огляду на існуючий загальноприйнятий методологічний інструментарій туристичного регіоналізму, досі немає необхідності розглядати дестинації та прирівнювати їх до регіональної соціально-екологічної та економічної системи.

Цілком очевидно, що у великих просторових туристичних центрах можна виділити принаймні декілька напрямків, які мають специфічні риси та характеристики, є відносно автономними для туристичної діяльності, хоча мають тісні територіальні взаємозв'язки. Враховуючи ці обставини, важливим є використання структури регіональної туристично-рекреаційної сфери як місцевої географічно-територіальної одиниці, яка має форму просторової організації туристичної діяльності та майданчика для розміщення зосереджених туристичних об'єктів з метою залучати та задовольняти потреби певної кількості туристів [7].

Об'єктивною умовою розвитку туристичної індустрії є просторова поляризація. Вона зумовлена відмінностями в розподілі природних ресурсів, кліматичними особливостями регіонів, культурно-історичною зумовленістю та нерівномірністю розміщення транспортної, комунікаційної, курортно-рекреаційної інфраструктури, розподілом ресурсів. Проте, до дисбалансу між темпами економічного зростання територій-донорів та територій-реципієнтів призводять значна регіональна диспропорція та просторова диференціація, нерівномірність економічного та соціального розвитку територіальних утворень.

У зв'язку з цим розвиток ринку безпечної інноваційної індустрії туристичних послуг з урахуванням поляризаційних аспектів регіональної туристичної системи характеризується наявністю двох паралельно взаємопов'язаних тенденцій: з одного боку,

безсумнівний вплив економічного простору та ресурсів суб'єктів туристичних послуг, з іншого боку – одночасне поширення її активного впливу на простір її функціонування, через комплекс взаємопов'язаних туристичних підсистем, упорядкованих певними якостями системи.

Методологія просторової поляризації регіональної туристичної системи передбачає конвергенцію інфраструктурного простору туристичних послуг, формування інноваційного ядра, мінімізацію прояву деструктивних факторів, збалансування інтересів регіонів та країни в цілому. Неоднорідна просторова ієрархія регіональної туристичної системи у вигляді ядра (центру) концентрації туристичної діяльності визначає фінансові, інвестиційні, інформаційні та технологічні можливості ринку туристичних послуг та формує динаміку туристичних потоків (доходів від туризму). Кумулятивний ефект і динамізм цих факторів призводить до зміни положення ядра і, відповідно, просторових рамок ринку туристичних послуг, трансформуючи тим самим відносини між центром і периферією.

Варто зауважити, що ієрархія центрів туристичного простору є результатом центрально-периферійних відносин, які виявляються на всіх просторових рівнях у таких формах: центр і периферія світового господарства (макрорівень), центральний і периферійний регіони регіонального (мезорівень) та місцевого (мікро) рівнів. Просторово поляризована регіональна система, що забезпечує розвиток ринку туристичних послуг, обґрунтовує закономірності взаємодії між ядром і периферією. Ядро контролює матеріальні, фінансові, інноваційні, інформаційні потоки, застосовує нові технології та процеси, володіє більш складними формами роботи, є «постачальником інтелектуальних ресурсів», генерує інновації. Таким чином, постійне домінування центру над периферією забезпечує безперервність інноваційної діяльності: центр має найбільш інтенсивні та тісні контакти, кращий доступ до інформації.

Периферія має як внутрішній (ближній) просторовий зв'язок з ядром, так і зовнішній чи віддалений (глибинний) зв'язок, на який

ядро практично не має мобілізуючої дії. Центр і периферія на будь-якому просторовому рівні є взаємопов'язаними потоками інформації, капіталу, товарів і робочої сили [1].

Про якість фінансового забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів туристичного бізнесу слід судити за критеріями (показниками) фінансової стійкості (здатності підтримувати життєздатність); вартість ресурсів (мінімізація середньозваженої вартості залучених фінансових ресурсів); зростання (отримання максимального економічного, фінансового та соціального ефекту суб'єктів туризму порівняно з суміжними галузями); інвестиційний розвиток (можливість впровадження інноваційно-інвестиційних проектів для переходу на новітні сервісні технології). Якісні критерії сприяють комплексному впливу на багатофункціональну та багатоканальну систему показників фінансового аналізу, планування та прогнозування комерційних доходів, витрат на придбання матеріальних оборотних активів, обсягів залучення та використання фінансових ресурсів, сприяють активізації інвестиційного середовища у сферу туризму в Україні [2].

Невід'ємною складовою активного розвитку всієї туристичної галузі в країні є туристична інфраструктура. Проведена значна кількість досліджень для виявлення сутності такої інфраструктури дає можливість визначити базові складові, основними з яких є:

1) інфраструктура туризму - система організацій та інституцій, діяльність яких спрямована на надання туристичних послуг з метою збалансування інтересів суб'єктів туристичного ринку у відповідності до норм чинного законодавства;

2) інфраструктура туризму - комплекс споруд, інженерних і комунікаційних мереж, у тому числі телекомунікаційного зв'язку, доріг, суміжні індустрії туризму підприємства, що забезпечують нормальний доступ туристів до туристських ресурсів, а також забезпечення життєдіяльності підприємств індустрії туризму;

3) інфраструктура туризму - комплекс видів діяльності щодо створення умов для

реалізації туристських послуг;

4) туристична інфраструктура - це складне суспільно-географічне утворення системного характеру, яке формується та функціонує за наявності певної кількості елементів інфраструктури туризму, які пов'язані між собою прямими та зворотними зв'язками, структура та інтенсивність яких формується під впливом туристичного попиту;

5) туристична інфраструктура - це сукупність штучно створених рекреаційних закладів та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування: автомобільні та залізничні дороги, пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи тощо;

6) туристична інфраструктура - сукупність об'єктів, які забезпечують відпочинок і розважання туриста; це базова умова розвитку туризму.

Аналіз окреслених підходів до розгляду сутності категорії "туристична інфраструктура" дає підстави визначити такі особливості досліджуваної дефініції, а саме:

1) туристична інфраструктура є невід'ємною складовою розвитку туризму, організації відпочину споживачів туристичних послуг;

2) однією з ключових функцій туристичної інфраструктури є функція забезпечення;

3) туристична інфраструктура - це цілісна система взаємопов'язаних елементів, підсистем;

4) туристична інфраструктура - це переважно сукупність штучно створених людиною об'єктів та підсистем [8].

Пріоритетність напрямів безпечного інноваційного розвитку туристичної індустрії зумовлює необхідність концентрації зусиль на «точкових» територіальних зонах туристичних потоків та концентрації споживачів на сформованій вартості туристичного продукту, сучасних засобів маркетингової політики для забезпечення системи критеріїв та важелів впливу. інтегрального потенціалу туристично-рекреаційної дестинації. Крім того, стратегія розвитку туристично-

рекреаційних дестинацій повинна бути взаємозалежною зі стратегією територіального розвитку кластерів, і органічно інтегрувати інтереси підприємців, органів державної влади та місцевого самоврядування, туристів і місцевого населення, центру притягнення. з них історичні, архітектурні та природні ресурси [7].

Висновки. Результати проведеного дослідження показали, що зміцнення позицій України у безпечному інноваційному розвитку туристичної індустрії можливе за умов створення національного конкурентоспроможного туристичного продукту, іміджу макрорегіонів (мезорегіонів, субрегіонів), ухвалення завчасної стратегії та реалізації політики сталого розвитку для вирішення нагальних проблем забезпечення перебування іноземних громадян; використання інформаційних технологій для просування туристичного продукту, задоволення потреб споживачів; удосконалення управління та маркетингу зовнішньоекономічної діяльності в туризмі; покращення національного транспортного сполучення та доріг; впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності в туристичному бізнесі; закупівля екологічно чистої продукції та розвиток зеленого будівництва; відповідальність за природні ресурси; охорона наземних екосистем, раціональне використання лісів і припинення втрати біорізноманіття.

Створення системи стратегічного управління для забезпечення безпечного інноваційного розвитку туристичної індустрії в Україні дозволить найбільш повно задовольнити потреби цільових ринків, підвищення рівня споживання туристичних послуг. Тільки добре розроблена та послідовно реалізована стратегія може протидіяти постійному демпінгу, падінню платоспроможного попиту, зниженню реального доходу та прибутку в туристичному бізнесі.

Список використаних джерел

1. Trusova N., Kyrylov Yu., Hranovska V., Krykunova V., Prystemskyi O., Sakun A. The imperatives of the development of the tourist services market in spatial polarization of the regional tourist system. *GeoJournal of Tourism*

and Geosites. 2020. Vol. XIII (29). № 2. P. 565-582.

2. Trusova N. V., Tanklevska N. S., Cherniavska T. A., Prystemskyi O., Yeremenko D. V., Demko V. S. Financial provision of investment activities of the subjects of the world industry of tourist services. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. 11(4). P. 890-902.

3. Грановська В. Г., Бойко В. О. Функціонування екоготелів в Україні як чинник активізації підприємницької діяльності. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 57-65. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003057> (дата звернення 30.11 2021).

4. Завідна Л. Д. Аналіз, проблеми та перспективи розвитку готельного господарства в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2015. Т. 20, вип. 3. С. 91-95.

5. Бойко В. О. Сучасні проблеми туристичного бізнесу. *NEW ECONOMICS - 2020: Від стагнації до процвітання: в пошуках ефективних рішень подолання економічних наслідків COVID-19: матеріали II Міжнародного наукового форуму (31 жовтня 2020 р.)*. Київ: СПЕЙСТАЙМ, 2020. С.11-13.

6. Бойко В. О., Бойко Л. О. Внутрішній туризм в Україні: виклики сьогодення. *Science and study 2020: матеріали II Міжнародного форуму молодих науковців та дослідників (17-18 вересня 2020 року)*. Київ: СПЕЙСТАЙМ, 2020. С. 89-91.

7. Trusova N. V., Cherniavska T. A., Pasiеka S. R., Hranovska V. Hr., Prystemskyi O. S., Demko V. S. Innovative clustering of the region in the context of increasing competitive positions of the enterprises of the tourist-recreational destination. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2000. Vol. 31(3). P. 1126–1134.

8. Сакун А. Ж., Гакал Т. О. Формування системи інфраструктури сільського зеленого туризму в Україні. *Агросвіт*. 2020. № 7. С. 97–101.

References

1. Trusova, N., Kyrylov, Yu., Hranovska, V., Krykunova, V., Prystemskyi, O., Sakun, A. (2020). The imperatives of the development of the tourist services market in spatial polarization of the regional tourist system. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, XIII(29), 2, 565-582.

2. Trusova, N.V., Tanklevska, N.S., Cherniavska, T.A., Prystemskyi O., Yeremenko, D.V., Demko, V.S. (2020). Financial provision of investment activities of the subjects of the world industry of tourist services. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 11, 4, 890-902.

3. Hranovska V.Hr., Boyko V.O. (2020). Functioning of eco-hotels in Ukraine as a factor in intensifying entrepreneurial activity. *Economics of agro-industrial complex*, 3, 57-65. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003057>.

4. Zavidna L. D. (2015). Analysis, problems and prospects of hotel development in Ukraine. *Bulletin of ONU named after II Mechnikov*, 20, 3, 91-95.

5. Boyko V.O. (2020). Modern problems of tourism business. *NEW ECONOMICS - 2020: From stagnation to prosperity: in search of effective solutions to overcome the economic consequences of COVID-19: materials of the II International Scientific Forum*. m. Kyiv, 11-13.

6. Boyko V. O, Boyko L. O. (2020). Domestic tourism in Ukraine: today's challenges. "Science and study 2020": materials of the II International Forum of Young Scientists and Researchers (September 17-18, 2020). Kyiv, 89-91.

7. Trusova, N. V., Cherniavska, T. A., Pasiеka, S. R., Hranovska, V. Hr., Prystemskyi, O. S., Demko, V. S. (2020). Innovative clustering of the region in the context of increasing competitive positions of the enterprises of the tourist-recreational destination. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 31(3), 1126–1134.

8. Sakun A. Zh., Gakal T.O. (2020). Formation of the system of rural green tourism infrastructure in Ukraine. *Agrosvit*, 7, 97–101.